

קרדיט

יחסי ערב הסעודית-סין: חברות אמיצה או מנוף לחץ שימושי?

יואל גוז'נסקי וגליה לביא

“סין איננה בהכרח ידידה טובה יותר מאשר ארצות הברית, אבל היא פחות מורכבת”.
הנסיך טורקי אל-פייסל

על בסיס אינטרסים כלכליים, ריאד ובייג'ינג מעמיקות את יחסיהן ומרחיבות אותם גם בתחומים נוספים. יחסי סין וערב הסעודית נהנים מיציבות יחסית אך הם נותרו מוגבלים, גם בשל חוסר העניין של סין במעורבות עמוקה יותר במזרח התיכון בעת הנוכחית. ריאד ובייג'ינג אינן מעוניינות להזמין לחצים מכיוון ארצות הברית, מתוך הבנה לרגישויותיה. ערב הסעודית מבינה כי בעת הנוכחית אין תחליף טוב למשענת הביטחונית האמריקאית, אולם ספקותיה באשר לאיתנות המחויבות המדינית האמריקאית גוברים. יתרה מכך, בראיית ריאד היחסים עם סין יכולים להשלים את הקשרים בינה לבין וושינגטון בהיבטים מסוימים, וייתכן אף לשמש מנוף לחץ פוטנציאלי על וושינגטון.

מילות מפתח: ערב הסעודית, סין, ארצות הברית, איראן, ישראל, פקיסטן

הקדמה

להיווכח בשימת דגש רבה יותר על האזור בכלל ועל המפרץ בפרט, מעבר לאינטרסים כלכליים גרידא. כך למשל, בנייר המדיניות הסינית “לעולם הערבי”, שהציג לראשונה שי ערב ביקורו במזרח התיכון בראשית 2016,

מלבד נושאי אנרגיה ונתיבי שיט, המזרח התיכון היה לאורך השנים פריפריאלי במפת האינטרסים הכוללת של סין. אולם בהנהגתו של נשיא סין שי ג'ין-פינג ניתן

של תעשייה כבדה כמו נמלים ומסילות ברזל והן כיעד לטכנולוגיה סינית.

מנגד, סין חוששת שבמצב של סנקציות אמריקאיות נגדה, ערב הסעודית תישאר נאמנה לבעלת בריתה ארצות הברית. כמו כן, סין שומרת על קשר קרוב עם איראן, אויבתה הגדולה של ערב הסעודית. סין ואיראן פיתחו לאורך השנים מערכת קשרים ענפה, המביאה לידי ביטוי את צרכיה האנרגטיים של סין ואת משאבי הטבע של איראן, לצד קשרים כלכליים נוספים ובהם מכירת אמצעי לחימה – שותפות שהייתה לצנינים בעיני ערב הסעודית. כחברה קבועה במועצת הביטחון של האו"ם נותנת סין גיבוי מדיני לא מבוטל לאיראן, ואולם היקף סחר הנפט בין השתיים הצטמצם על רקע ביטול הפטורים (waivers) לבייג'ינג שהעניק הממשל האמריקאי. ביטול הפטורים והעמקת הסנקציות האמריקאיות המוטלות על איראן הביאו **להגדלת** רכישות הנפט הסיניות מערב הסעודית באופן **דרמטי** בשנים 2018-2019 על חשבון הנפט האיראני, ולמיצובה של ערב הסעודית כספקית הנפט הגדולה ביותר של סין במזרח התיכון (כשני מיליון חביות נפט ביום, נכון לסוף 2019).

כדי לשמור על איזון זהיר בין טהראן לריאד, סין מקפידה לחלק את מגיעה וביקוריה באופן שווה בין שתי המדינות. כך, בשנת 2016 הקפיד הנשיא שי לבקר בערב הסעודית וגם באיראן. כמו כן, ימים ספורים לפני הגעתו של מוחמד בן-סלמאן לבייג'ינג בפברואר 2019 אירחו הסינים משלחת בכירה מאיראן. גם בהיבט הצבאי שומרת סין על איזון שכזה, וכחודש לאחר שקיימה תרגיל צבאי משותף עם ערב הסעודית בנובמבר 2019, היא **קיימה** תרגיל צבאי משותף גם עם איראן (ורוסיה).

בראית ערב הסעודית, העניין בסין קשור במידה גוברת לחוסר הביטחון הקיים בעיניה ביחסים עם ארצות הברית, והיא עשויה לראות את סין יותר ויותר גם דרך הפריזמה הביטחונית. ריאד מבינה שבעת הנוכחית אין תחליף לנוכחות הצבאית האמריקאית במפרץ כבלם מפני ההתפשטות האיראנית, אולם היא אינה מעוניינת למצוא את עצמה בעתיד במצב של תלות מוחלטת בארצות הברית. חשיבותה של הממלכה כמקור אנרגיה עבור ארצות הברית פחתה, וניכרת מצידה אהדה ל"מודל הסיני" של פתיחות כלכלית וסגירות פוליטית. זאת ועוד, סין מהווה בעבורה שותפה אמינה שעתידיה להוות שוק בעל פוטנציאל התרחבות אדיר. בראית ריאד, היחסים עם סין לא נועדו לשמש תחליף ליחסים עם ארצות הברית אלא להשלים אותם, בהיבטים הכלכליים והמדיניים, וזאת ללא הביקורת המערבית המטרידה בנושאי זכויות אדם ודמוקרטיזציה. כך למשל, לאחר רצח העיתונאי הסעודי ג'מאל חשוקג'י הייתה סין בין המדינות היחידות

לצד סחר והשקעות הושם בו דגש על הצורך לצקת תוכן פוליטי, תרבותי ואף ביטחוני ליחסיה של סין עם מדינות המרחב הערבי. זאת לצד מספר עקרונות מדיניות עיקריים מסורתיים מבחינת בייג'ינג, ובראשם כבוד הדדי לריבונות ולשלמות הטריטוריאלית ואי-התערבות בעניינים הפנימיים של מדינות אחרות. מדיניות "ניטרלית" זו מצידה של בייג'ינג יכולה להעלות את קרנה בעיני שליטי הממלכות במפרץ, הרגישים לביקורת על מצב זכויות האדם וחופש הביטוי במקומותיהם. בה בעת שוררת במפרץ תחושה שהמגמה שהחלה בתקופת ממשל הנשיא ברק אובמה, שלפיה ארצות הברית שואפת לצמצם את מעורבותה בסכסוכים במזרח התיכון, נמשכת ואף מעמיקה בתקופת ממשל הנשיא דונלד טראמפ.

הדפוסים הקודמים שאפיינו את נקודת המבט הסינית על האזור עדיין מרכזיים, ובראשם ביטחון אנרגיה. המניע המרכזי שדרכו ניתן להסביר את המעורבות הסינית במזרח התיכון בכלל ובמפרץ בפרט נותר לפיכך כלכלי, והוא בעל חשיבות אסטרטגית לסין המייבאת כ-70 אחוזים מתצרוכת הנפט שלה, שרובו מגיע מהמפרץ. נוסף על כך, בראיתן של מדינות המפרץ, מיקומן מאפשר להן להשתלב ביתר קלות ב'יוזמת החגורה והדרך' (יח"ד) הסינית, וסין, בשל יתרונותיה הכלכליים היחסיים, יכולה לתפוס מקום מרכזי יותר ברפורמות שמבקשות מדינות המפרץ הערביות לערוך בכלכלות שלהן. מאמר זה מבקש למפות את קשת שיתופי הפעולה בין ערב הסעודית לבין סין, ולהצביע על כיווני התפתחות פוטנציאליים של מעורבות זו בתחומים השונים.

אינטרסים גיאופוליטיים

בראיתיה של סין, יחסיה עם מדינות המפרץ משרתים מגוון אינטרסים, ובראשם ביטחון אנרגיה ועידוד הכלכלה שלה עצמה; סין גם הביעה **בפומבי** את דאגתה מהחיכוכים בין מדינות המפרץ לבין איראן ובין לבין עצמן, ואת החשש שחיכוכים אלו יפגעו ביציבות ההכרחית למפרץ. יחסי סין-ערב הסעודית החלו לתפוס תאוצה החל משנת 2000, אז קפץ היקף הסחר בין השתיים משלושה מיליארד דולר ל-41.6 מיליארד דולר בתוך עשור בלבד. חלק נכבד מהסחר תופס הנפט, וערב הסעודית היא כיום ספקית הנפט הגדולה ביותר של סין במזרח התיכון. מנגד, סין היא שותפת הסחר וצרכנית הנפט הגדולה ביותר של ערב הסעודית. הביקוש של סין לנפט צפוי אף לגדול בעשורים הקרובים, ומכאן חשיבותה המרכזית של ערב הסעודית במכלול השיקולים הסיניים במזרח התיכון. נוסף על כך, סין רואה בערב הסעודית שוק פוטנציאלי להשקעות, הן בהקמת תשתיות

להיות משמעותית הרבה יותר. סין עדיין מהססת לגלות מעורבות רבה יותר במוקדי עימות שונים במזרח התיכון. באותו אופן, היחסים המדיניים בין סין לערב הסעודית מתנהלים תוך הימנעות הדדית מגישה בנושאי מחלוקת, בניסיון להיאחז בסוגיות ממשק משותפות. איזון עדין זה זוכה להצלחה לא מבוטלת ו**מתבטא** בהימנעות סינית עקבית מהצהרה על מדיניות אזורית מפורשת, מנקיטת עמדות ברורות בסוגיות מחלוקת ומצידוד מפורש בצדדים לסכסוכים. בדרך זו נמנעת סין מהזמנת לחצים, בעיקר מצידה של ארצות הברית, עליה ועל שותפותיה הערביות במפרץ. מדינות אלו, בדומה לכלל מדינות הליגה הערבית (לע"ר) **תומכות בעקרון "סין אחת"**, ובמקביל מקיימות קשרים כלכליים ומסחריים מפותחים למדי עם טאיוואן.

באופן דומה ערב הסעודית, כמו יתר מדינות המפרץ הערביות, נמנעת מהתבטאויות פומביות ומנקיטת עמדות בסוגיות שעלולות להביך את סין ולהביא עליה לחצים בינלאומיים, בעיקר בסוגיות פנים, בהבינה את הרגישות הסינית וביודעה כי נקיטת צעדים אלו מצידה תפגע במרקם היחסים, שיש להם חשיבות אסטרטגית מבחינתה. בהקשר זה יש לציין הימנעות מהבעת עמדה לגבי מצב זכויות האדם בסין והימנעות מביקורת כלשהי לגבי היחס אל בני המיעוט המוסלמי האויגורי המרוכז במחוז שינג'יאנג, שהוחמר מאז 2016, עת נשלחו כמיליון מהם למחנות "חינוך מחדש". יתר על כן, למרות שעבר הסעודית כ"שומרת המקומות הקדושים לאסלאם" מגלה רגישות ופעלתנות ביחס לאוכלוסיות מיעוט מוסלמי במקומות אחרים בעולם, גם מחוץ למזרח התיכון, בביקורת של מוחמד בן-סלמאן בבייג'ינג בפברואר 2019 **הצדיק יורש העצר הסעודי** את פעולותיה של בייג'ינג כלפי האויגורים, והצהיר כי לסין שמורה "הזכות לבצע פעולות נגד הטרור והקיצוניות כדי לשמור על ביטחונה הלאומי". נוסף על כך, ביולי 2019 הייתה ערב הסעודית בין שלושים ושבע המדינות ששלחו לאו"ם **מכתב תמיכה בסין** ושיבחו אותה על "הישגים מדהימים בתחום זכויות האדם". באופן מעניין, באותו זמן **ביקרה בראד** משלחת סינית בראשות יושב ראש המועצה לקידום שיתוף פעולה דרום-דרום (Council for Promoting South-South Cooperation) ובחנה אפשרויות להרחבת ההשקעות הסיניות בממלכה.

במספר תחומים ניכרת עליית מדרגה בקשריה המדיניים של סין עם ערב הסעודית. ראשית, גידול בתדירות הביקורים ההדדיים של ראשי המדינות. כמו כן, ב-2016 שודרגו היחסים בין המדינות (וכך גם בין סין לאיראן ולמצרים, למטרות איזון) ל"שותפות אסטרטגית מקיפה" – הגדרה סימבולית בעיקרה, המקפלת בתוכה

שהביעו תמיכה פומבית ביורש העצר הסעודי מוחמד בן-סלמאן. שתי המדינות מוצאות אם כן מרחב נוחות משותף בכיבוד הדדי של ריבונותן, ללא חתירה לשינוי זו אצל זו; מוטרויות מאתגרי הטלטלה במזרח התיכון ליציבותן; חותרות ליציבות ולביטחון במזרח התיכון ולאספקת אנרגיה בטוחה; ומזהות את מרחב האינטרסים המשותף בפיתוח כלכלי, תוך שימור הסדר השלטוני.

כלכלה וסחר

בייג'ינג עושה שימוש תכוף בעוצמתה הכלכלית לקידום יעדי המדיניות שלה, וזירת המפרץ אינה שונה בהקשר זה. את פעילותה הכלכלית המוגברת של סין במפרץ **ניתן להסביר** ברצון למצוא שווקים לתוצרתה ולעודף כושר הייצור שלה, בדגש על תחום התשתיות והצורך שלה בביטחון אנרגיה, ומכאן עניינה ביציבות גיאופוליטית. תחילת הקשר הכלכלי של סין למפרץ קשורה לגישה שביקשה לעצמה למשאבי הטבע במפרץ. כאמור, סין תלויה ביבוא נפט מהמפרץ, והיקף הסחר בין מדינות המפרץ הערביות לבין סין גדל בהתמדה: מ-10 מיליארד דולר בלבד בשנת 2000 ל-117 מיליארד דולר ב-2016. יתרה מכך, ב-2020 צפויה סין להפוך ליעד היצוא הראשי עבור מדינות המפרץ הערביות (אם כי צפי זה מאותגר כרגע בשל התפרצות נגיף קורונה בסין). ערב הסעודית, אחת משתי הכלכלות הגדולות ביותר במזרח התיכון, היא יעד מרכזי עבור סין, והיקף הסחר שלה עימה ב-2017 היה 45 מיליארד דולר (כ-38 אחוזים מכלל הסחר של סין עם מדינות המפרץ).

מעבר ליצוא נפט, ערב הסעודית, המעוניינת בגיוון כלכלי ובהפחתת תלותה במכירות נפט, מבקשת למצב את עצמה כיעד מרכזי להשקעות סיניות, ולהשתלב לשם כך ב"ח"ד הסינית. עבור החברות הסיניות, הגברת המעורבות במדינות המפרץ הערביות – בעיקר בבנייה ופיתוח של נמלים ומסילות – כדאית (לרוב) מבחינה כלכלית ונכונה (לעיתים) מבחינה גיאופוליטית, עת היא עולה בקנה אחד עם שאיפות המפלגה ויוצקת תוכן ביוזמה. לא מן הנמנע כי הנוכחות הסינית "על הקרקע" תביא גם להגברת ההשפעה הפוליטית הסינית במדינות המפרץ הערביות ובכללן בערב הסעודית, והיא אף עלולה ליצור בעתיד מנוף לחץ סיני פוטנציאלי על המשטרים במפרץ.

התחום המדיני-אסטרטגי

סין היא עדיין "שחקנית ספסל" במגרש המדיני במזרח התיכון בכלל, ובמפרץ בפרט. מעורבותה של סין בזירת המזרח התיכון אינה זוכה לאותה תשומת לב כמו המעורבות הרוסית, אך בטווח הארוך היא יכולה

ברית מסורתית של ארצות הברית במזרח התיכון, כדי לתקוע טריז ביניהן, לנסות למלא את החלל ולחזק את יחסיה עימה, על חשבון ארצות הברית.

ככלל, זירת המפרץ מייצגת עבור סין מרחב פעולה מרוחק שיכול לשמש מנוף לחץ על ארצות הברית להשגת ויתורים בתחומים בעלי חשיבות רבה יותר מבחינתה, הקרובים לסביבתה האסטרטגית, למשל בים סין הדרומי. בעת הנוכחית, היקף הנוכחות הצבאית ויכולת הקרנת העוצמה של ארצות הברית, לצד איכות מערכות הלחימה שלה, עומק היחסים הצבאיים והמדיניים ויכולתה לפעול צבאית במשותף עם צבאות עמיתים הם מעבר לכושר התחרות של סין, לפחות בטווח הקרוב והבינוני. גם ערב הסעודית מבינה כי בעת הנוכחית אין תחליף לנוכחות הצבאית האמריקאית במפרץ כבלם מפני ההתפשטות האיראנית, אולם היא אינה מעוניינת למצוא עצמה בעתיד במצב של תלות מוחלטת בארצות הברית. לפיכך, היחסים עם סין משלימים את אלו עם ארצות הברית ויכולים לספק לריאד מעין מנוף לחץ על ארצות הברית. הדבר נועד, בין היתר, לאותת לממשל האמריקאי, במיוחד בעיתות מתיחות, כי להתעלמות מדרישותיה יש מחיר.

היבטים ביטחוניים

לאורך השנים עמדה סין בצילן של ספקיות נשק מרכזיות למזרח התיכון, בראשן ארצות הברית, בריטניה ורוסיה. גם היקף מכירות הנשק שלה לאזור כיום מצומצם באופן יחסי למדינות אלה, ורק 6.1 אחוזים מהיצוא הביטחוני הסיני מגיעים למזרח התיכון. בראייה כוללת, רוב הנשק מגיע מן המערב (בעיקר מארצות הברית ומבריטניה) ועליו בנויים הצבאות הערביים במפרץ – בכלל זה כל המעטפת הלוגיסטית, יועצים, הכשרות ואימונים – מה שיקשה עליהן בעתיד לקלוט מערכות סיניות. אולם, צרכיה הביטחוניים של סין (הגידול בצבאה והתפתחות התעשיות הביטחוניות הסיניות) תורמים לעלייה ביצוא פלטפורמות ייחודיות למזרח התיכון בכלל ולמפרץ בפרט. במקביל, בעשור האחרון גם תקציבי הביטחון במדינות המפרץ הערביות גדלו בהתמדה, למרות הירידה במחירי הנפט, בהתאם לאיומי הייחוס.

הקשרים האסטרטגיים ההדוקים בין ערב הסעודית לבין ארצות הברית קובעים את גבולות היחסים שלה עם סין, מתוך הבנה שארצות הברית היא מעצמת החסות שלה ותישאר כזו לפחות בטווח הזמן הנראה לעין. אולם, רכישות נשק מצד ערב הסעודית נועדו להדק את היחסים שלה עם בייג'ינג, לנסות ליצור מנוף לחץ על ארצות הברית – גם כמענה לסירוב האמריקאי למכור מערכות מסוימות – ולמצמם את התלות בספק יחיד.

משמעויות של הידוק קשרים לטווח ארוך. אך למרות הפעילות החיובית הזו ניתן להגדיר את מעורבותה של סין בערב הסעודית כ"מוגבלת", כאשר בייג'ינג מסמנת את נוכחותה בעזרת הצהרות כלליות וניסיונות מינימליים לתיווך בעת משבר. לצד השפעתה המדינית והכלכלית, סין משקיעה משאבים גם כדי להגביר את נוכחותה התרבותית. כך למשל, ביוני 2019 הוכרז על פתיחת מכון קונפוציוס באוניברסיטת המלך סעוד בריאד. המכון יספק קורסים בסינית ויקדם את התקשורת התרבותית בין המדינות.

במישור האזורי סין עושה מאמץ, כאמור, לקיים מערכות יחסים מקבילות, ועושה ככל יכולתה כדי להימנע מהצורך "לבחור צד". כך למשל, קשריה הביטחוניים של סין עם איראן כוללים יצוא אמצעי לחימה שאיראן עלולה לעשות בהם שימוש נגד מדינות המפרץ. בייג'ינג קראה לסיום הלחימה בתימן והביעה דאגה מהמצב ההומניטרי. זאת, מבלי שמתחה ביקורת על ערב הסעודית הלוחמת שם נגד הכוחות החות'ים המזוהים עם איראן. יתרה מכך, סין ממשיכה למכור כלי טיס בלתי מאוישים תוקפים מתוצרתה לערב הסעודית ולמדינת האמירויות הערביות המאוחדות (מאע"מ), המשמשים אותן בלחימה בתימן, בכלל זה בתקיפות ממוקדות. כחלק ממדיניותה זו של סין, גם הגברת המתיחות במפרץ החל ממאי 2019, שכללה תקיפות איראניות על מכליות נפט ועל מתקני נפט סעודיים תוך פגיעה ישירה בשותפה חשובה ובאינטרסים הכלכליים של סין, עברה ללא כל ביקורת מצידה של בייג'ינג. רק בספטמבר 2019, לאחר פגיעה ישירה במתקני 'עראמקו' הסעודית גינתה סין באופן רשמי את ההתקפות על מתקני נפט, אך לא ציינה מי המדינה שעמדה מאחוריהן. יתרה מכך, ההצעה האמריקאית לגבש קואליציה שתגן על המכליות התקבלה בבייג'ינג כמזימה להטיל סנקציות מסוג חדש על איראן, וכניסיון להקים "נאט"ו ערבי במפרץ". לא ברור עד מתי תוכל סין להמשיך במדיניות ה"איזון" שלה, אך בינתיים אין סימנים המעידים על שינוי מגמה מצד בייג'ינג.

במישור הבין-מעצמתי, ערב הסעודית השכילה עד כה לפתח את יחסיה הכלכליים עם סין, מבלי לפגוע ביחסים שלה עם ארצות הברית. זאת, במידה רבה גם הודות להימנעות סינית עקבית מנקיטת עמדות ברורות בסוגיות שנויות במחלוקת, מצידוד מפורש בצדדים לסכסוכים ומהתנצחויות פומביות – כל זאת במסגרת מדיניות רבת ניגודים וסתירות פנימיות. סין אינה יכולה ואינה מעוניינת לתפוס את מקומה של ארצות הברית כערבה הביטחונית-אסטרטגית לביטחון של מדינות המפרץ הערביות, עם כל הנטל הכרוך בכך. אולם בייג'ינג עלולה לנצל את הספקות של ערב הסעודית, בעלת

הממלכה הכריזה זה מכבר כי בכוונתה לפתח תוכנית גרעין למטרות ייצור חשמל והתפלת מים, והיא נמצאת בעיצומן של הכנות לשם כך, לרבות חתימה על שורה של הסכמים לשיתוף פעולה בתחום הגרעין עם מדינות שונות. מאז 2012 הודקו היחסים בין ערב הסעודית לסין בתחום הגרעין ושורה של מזכרי הבנות נחתמו בין בייג'ינג לריאד, לרבות פתיחת שלוחה של China National Nuclear Corp (CNNC) בריאד.

תחום חדש של שיתוף פעולה בין המדינות הוא החלל. במהלך ביקורו בסין ב-2017 חתם המלך סלמאן על הסכם לשיתוף פעולה בתחום חקר החלל בין המדינות (המחקר המשותף מתמקד בחקר הירח). ככלל, הסעודים החליטו להקים תשתית מחקר, פיתוח וייצור של לוויינים בסיוע סיני, כדי להשיג עצמאות בתחום. בדצמבר 2018 דווח על שיגור לחלל של שני לווייני תצפית "פרי פיתוח סעודי" בעזרת משגר סיני משטח סין, שיופעלו מתחנת מעקב בריאד.

תחום חדש של שיתוף פעולה בין המדינות הוא החלל. במהלך ביקורו בסין ב-2017 חתם המלך סלמאן על הסכם לשיתוף פעולה בתחום חקר החלל בין המדינות (המחקר המשותף מתמקד בחקר הירח). ככלל, הסעודים החליטו להקים תשתית מחקר, פיתוח וייצור של לוויינים בסיוע סיני, כדי להשיג עצמאות בתחום. בדצמבר 2018 דווח על שיגור לחלל של שני לווייני תצפית "פרי פיתוח סעודי" בעזרת משגר סיני משטח סין, שיופעלו מתחנת מעקב בריאד.

סיכום: משמעויות והמלצות

מעורבותה של סין במזרח התיכון הוגדרה במחקר שפורסם על ידי מכון ראנד כבעלת "משקל כבד בתחום הכלכלי, משקל קל בתחום המדיני ומשקל נוצה בתחום הצבאי". דפוס זה תקף עדיין ליחסיה עם ערב הסעודית, והיא מצליחה עד כה להיות "בסדר עם כולם" ולאמץ "מדיניות סלקטיבית" המתרכזת במדינות ובתחומים מסוימים. אולם, ככל שיגבר משקלה המדיני וביטחוני של סין במזרח התיכון בכלל ובמפרץ בפרט, יהיה לה קשה יותר לשמור על איזון עדין זה. יתר על כן, סביר להניח כי וושינגטון לא תהסס להפעיל לחץ גם על ערב הסעודית, אם היבטים מסוימים של שיתוף פעולה בינה לבין סין ייתפסו בעיניה כמזיקים.

מעבר לאילוץ האמריקאי ייתכנו גם פערים ומחלוקות בנושאים אחרים, בראשם הנושא הכלכלי. בשונה ממדינות אחרות, במיוחד בעולם המתפתח, לערב הסעודית יש מנוף לחץ לא מבוטל על בייג'ינג, בשל

רכישת נשק ממקורות שונים מצריכה חלפים תואמים, הכשרה ייעודית ומערך תחזוקה ספציפי, ולכן מטילה עול על הצבאות. אולם, ביזור הרכש גם מקטין את התלות בארצות הברית ומחזק את היכולת לנקוט מדיניות עצמאית – מגמה שעלולה להתגבר אם יימשכו סימני השאלה באשר למדיניות האמריקאית במזרח התיכון. בשנים האחרונות הגדילה סין את טביעת הרגל הביטחונית שלה סביב המפרץ: כוחות צי נשלחו למפרץ עדן (לצורך מאבק בפיראטיות הימית); ספינות צי סיניות ערכו ביקורים בנמלי מדינות המפרץ; נחנך בסיס ימי ואווירי סיני ראשון מחוץ לגבולותיה בג'יבוטי וכן נמל ימי בפקיסטן, ואף נערכו תמרונים צבאיים משותפים עם איראן ורוסיה ועם ערב הסעודית. זאת ועוד, תחומים חדשים נוספו לשיתוף הפעולה הביטחוני בין סין לערב הסעודית. הגברת העניין מצידה של ריאד בשימוש בכלי טיס בלתי מאוישים והמשך הסירוב האמריקאי להעמיד לרשותה יכולות מסוימות (בדגש על כלים "תוקפים") בשל מגבלות מדיניות, פיקוח על היצוא והצורך להתחשב בצרכיה הביטחוניים של ישראל – כל אלה הביאו אותה לרכוש יכולות אלו מסין. הגם שהפלטפורמות הסיניות נודעות באיכות נמוכה יותר ביחס לתוצרת מערבית, נראה שהיא בהחלט מספקת, ובכל מקרה ניכר שהיא נמצאת במגמת שיפור מתמיד.

נראה שסין, לפחות בשלב זה, אינה מבקשת להתחרות בארצות הברית אלא לתקוע יתד בשוק רווחי זה, תוך שהיא זוכה בניסיון מבצעי הכרחי לפלטפורמות מתוצרתה – כלי שיווקי מהמעלה הראשונה. נוסף על העלות הנמוכה של הפלטפורמות מתוצרתה (כשליש מעלות המתחרים המערביים), סין נכונה להעברת טכנולוגיה מתקדמת מתוצרתה ללקוחותיה. בהקשר זה דווח שבייג'ינג הסכימה לייצר, במשותף עם ערב הסעודית, כלי טיס בלתי מאוישים מסוג CH-4 אשר ערב הסעודית כבר מפעילה, ולהקים לצורך כך מפעל בשטחה של האחרונה. ככלל ניתן לומר שריאד ובייג'ינג נכונות להרחיב בהדרגה את תחומי שיתוף הפעולה הצבאי. כך למשל, באוקטובר 2016 סיימו כוחות סיניים וסעודיים תרגיל משותף ראשון מסוגו בלוחמה בטרור, ובנובמבר 2019 קיימו כאמור סין וערב הסעודית תרגיל ימי משותף, ראשון מסוגו בים האדום. שיתופי פעולה כאלו יאפשרו לשני הצדדים לקדם בהדרגה את קשריהם הצבאיים בנושאים "רכים" כנדבך משלים ליחסים הכלכליים, בשירות אינטרסים הדדיים וברמת סיכון נמוכה.

תחום נוסף של שיתוף פעולה בין סין לערב הסעודית הוא הגרעין האזרחי. בתגובה לפיתוח הגרעין האיראני ובשל שיקולי יוקרה וצורכי אנרגיה גוברים, ערב הסעודית החלה בשנים האחרונות לבחון את נתיב הגרעין.

הביטחון בישראל ובארצות הברית, כמו גם בין ממשלת ישראל לממשלת סין, ובמידת האפשר גם בין ישראל לבין ערב הסעודית.

ד"ר יואל גוז'נסקי הוא חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי. הוא ריכז את הטיפול בנושא איראן והמפרץ במטה לביטחון לאומי ומשמש יועץ למשרדי ממשלה שונים. ד"ר גוז'נסקי היה עמית אורח באוניברסיטת סטנפורד, וכן עמית מכון ישראל ועמית קרן פולברייט. בקרוב יראה אור ספר חדש שכתב עם פרופ' קלייב ג'ונס בנושא ישראל ומדינות המפרץ, בהוצאות אוניברסיטת אוקספורד.

גליה לביא היא דוקטורנטית בבית הספר להיסטוריה של אוניברסיטת תל-אביב, בוגרת תואר ראשון ותואר שני בהצטיינות יתרה בחוג ללימודי מזרח אסיה. היא עמיתת מחקר ורכזת תוכנית ישראל-סין במכון למחקרי ביטחון לאומי, ועיקר העניין שלה הוא במדיניות החוץ הסינית וביחסי סין-ישראל.

היותה המקור למרבית הנפט שסין צורכת מהמזרח התיכון. היבט כלכלי נוסף קשור להמשך ההאטה בפעילות הכלכלית בסין, ובעקבות זאת פגיעה אפשרית ביכולתה להמשיך להשקיע בפרויקטים שונים בערב הסעודית ובאזור. לאור העובדה שסין היא המדינה היחידה המשקיעה במגה-פרויקטים ובונה תשתיות במפרץ בהיקפים גדולים, האטה כלכלית בסין עלולה לפגוע בקצב וביכולת המימוש של חלק מהפרויקטים השאפתניים שלה בממלכה.

העמקת העניין הסיני הכלכלי בערב הסעודית עלולה לאלץ את בייג'ינג לבנות בהדרגה יכולות צבאיות כדי להגן על האינטרסים שלה, ולהגביר לשם כך את מעורבותה הכוללת באזור המזרח התיכון. על ישראל לעקוב אחר התפתחות היחסים בין סין לערב הסעודית ואחר ההשלכות עבורה, וכן אחר קידום תחום הגרעין והגעת מערכות נשק ייחודיות, שיש בהן כדי להשפיע על המאזן הצבאי באזור ועל יתרונה האיכותי והכמותי של ישראל. נוסף על כך, בעוד המשטר בערב הסעודית בוחן דרכים לקידום עוצמתו הלאומית בהקמת תעשיות, נכון לבחון את צמיחתן של תעשיות צבאיות במדינה זו בסיועה של סין. אלו נושאים נכונים לשיח בין ממסדי

זהות לאומית – הרעיון הפוליטי שממאן לרדת מסדר היום – סקירת ספרות

ורה מיכלין-שפיר

”בשנים האחרונות, כל חוקר שהיה חוזה שהלאומיות היא גל העתיד היה נחשב לאקסצנטרי. [...] עם זאת, כעת מתברר כי הלאומיות חזרה” (גדעון רכמן, האקונומיסט, 5 בנובמבר 2014).

הסקירה הנוכחית תתמקד במיפוי השיח האקדמי על אודות הזהות הלאומית בתקופות השונות. תחילה יסקר השיח הקלאסי בנושא זהות לאומית, שנמשך מאמצע המאה הקודמת עד היום, ובמרכזו שאלת מקורה ושושלת של הזהות הלאומית – האם מדובר בהבניה חברתית מודרנית, בתופעה שמקורותיה עמוקים ונטועים בעבר הרחוק יותר, או שמא מהווה היא חלק בלתי נפרד מטבע האדם? בהמשך תתחקה הסקירה אחר התפתחות השיח החל משנות ה-90, שבמהלכן עבר העולם המערבי לכאורה לעידן פוסט-לאומי, תוך התגברות תופעת הגלובליזציה והכלכלה הניאו-ליברלית. עם זאת, העיסוק בלאומיות הוא במדינות מזרח אירופה בעיקר, שם קמו 15 מדינות לאום חדשות כתוצאה מקריסת ברית המועצות, והתחדשו מדינות שהשתחררו מברית ורשה. לאחר מכן יתוארו המחקרים החדשים בתחום הזהות

זהות לאומית היא נושא שזכה למחקר נרחב במדעי החברה והרוח. בשנים האחרונות אנו עדים לעניין גובר ולכתיבת מחקרים חדשים ומעניינים בנושא. העיסוק המחודש בנושא הזהות הלאומית אינו מנותק מהתהליכים הפוליטיים שהתרחשו בשנים האחרונות על פני הגלובוס ושינו את הפוליטיקה הבינלאומית לאין שיעור. עליית הימין ביבשת אירופה, יציאת בריטניה מהאיחוד האירופי ובחירתו של טראמפ לנשיאות ארצות הברית – אירועים שבהם מילא נושא הזהות הלאומית תפקיד מרכזי – עוררו עניין מחודש בכך. הבחינה העדכנית של זהות לאומית העלתה מחדש שאלות ישנות, לרבות: כיצד ראוי להגדירה? מה הם שורשיה של זהות זו? האם יש סוגים שונים של זהות לאומית – אתנית מול אזרחית? כמו כן, העניין המחודש העלה שאלות חדשות על מקומה של הזהות הלאומית בעתיד.